

УДК 37.017

Бондаренко В.В., Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

Соціокультурна компетенція як складова формування сучасного управлінця

У системі інноваційних змін, які відбуваються у суспільстві, на одне з перших місць вийшла проблема соціокультурної компетенції управлінської ланки як у системі суспільних, так і виробничих відносин. Цей аспект абсолютно не заперечує професійної компетенції сучасного управлінця, більше того, ми глибоко переконані, що вона є її складовою й орієнтована на розвиток керівника як особистості.

In the system of innovation changes occurring in the society the problem of sociocultural competence of managerial unit has occupied one of the first places both in the system of public and production relations. This aspect does not absolutely deny a professional competence of a modern manager, furthermore, we are deeply convinced that it is its component and is orientated toward a manager's development as a

Бондаренко Володимир Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, заступник завідувача кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, понад п’ятдесят наукових публікацій. Коло наукових інтересів – теорія і практика науково-технічного перекладу, теорія і практика управління соціальними системами, психолого-педагогічні аспекти підготовки сучасного фахівця.

personality

Сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів аксіоматичність положення про те, що економічний і соціальний прогрес у країні залежить не від ідейної спрямованості певної купки лідерів-вождів, а від рівня підготовленості до управлінської роботи майбутньої еліти держави – лідерів-фахівців, випускників вищих навчальних закладів освіти. Саме вони, фахівці, які отримали освіту вже в незалежній країні, фахівці, які не “зашорені” ідеологією побудови тоталітарної держави, покликані творити й розбудовувати незалежну Україну.

У системі інноваційних змін, що відбуваються в суспільстві, на одне з перших місць вийшла проблема соціокультурної компетенції управлінської ланки як у системі суспільних, так і виробничих відносин. Цей аспект у жодному разі не заперечує професійної компетенції сучасного управлінця, більше того, ми глибоко переконані, що вона є її складовою й орієнтована на розвиток керівника як особистості.

Модель керівника минулого, яку ми отримали у спадок від попередніх тоталітарних часів Радянського Союзу разом із нормами моралі будівника “світлого комуністичного майбутнього” та методами адміністративно-командного управління, вже не тільки не працює, а більше того – заважає.

Сьогодні, на жаль, ми спостерігаємо не просто відставання суспільної свідомості й суспільної моралі частини “нових” державних службовців і керівників різних ланок управлінської ієрархії від вимог часу, а, певною мірою, й деградацію свідомості та моральності. Така ситуація, у свою чергу, породжує “вивернуте” ставлення до праці та підлеглих, а головною метою таких керівників є “абсолютний бог” – гроші. Керівники такого рівня – це люди, які не отримали, знаходячись у стінах вищого навчального закладу, належної управлінської підготовки. Так, вони отримали необхідні знання, уміння та навички за фахом, але процес підготовки сучасного фахівця не може обмежуватися цією класичною триадою. Ми абсолютно переконані в тому, що при визначенні якості підготовки фахівця-управлінця набір необхідних якостей повинен бути доповнений чи не найголовнішою, як на наш погляд, – соціокультурною компетенцією. Таким чином, будь-який випускник вищого технічного навчального закладу освіти повинен бути ще й особи-

стістю, бути лідером не лише під час виконання службових обов’язків, але й у повсякденному житті, у побуті, тобто людиною, про яку сміливо можна сказати, що випускник ВНЗ – представник національної гуманітарно-технічної еліти країни.

Такого підходу до вищої освіти вимагає час, це пов’язано із тим, що ринкові умови, в яких ми всі сьогодні живемо та працюємо, при всіх їхніх перевагах, не здатні провести оцінку всього, тобто перевести і працю, і культуру людського спілкування в грошовий еквівалент. “Далеко не все можна купити – ні радощі сімейного життя, ні захоплюючу дух насолоду творчістю, ні накопичення життєвого досвіду, ні безкорисливе спілкування з друзями” [1, с. 129].

Таким чином, виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок про те, що особистість випускника будь-якого вищого навчального закладу освіти має бути сформованою, перш за все, морально, її духовний потенціал, окрім професійного, повинен відповідати рівню вирішення найскладніших завдань згідно із законами розвитку природи і суспільства.

Окрім того, із просуванням службовими щаблями управлінської ієрархії, в геометричній прогресії обов’язково мусять зростати й вимоги до моральності керівника, до його порядності та гуманізму. Адже саме слово “керівник” у свідомості будь-якого пересічного громадянина обов’язково повинно асоціюватися й бути синонімічним до таких понять, як глибоко порядна, моральна, толерантна, високоосвічена, культурна, прогресивна, гуманна і т.д. і т.п. людина. Тільки така людина має право управляти соціальною системою незалежно від розмірів цієї системи: колектив підлеглих складається з двох людей чи кількість працівників вимірюється тисячами осіб.

Сьогодні, у світі жорсткої конкуренції та швидких технологічних змін, окрім професійного розвитку, обов’язковим є розвиток соціокультурний. Під професійним розвитком особи керівника ми розуміємо професійну підготовку, а під освітою – соціокультурний розвиток. Саме професійне навчання на рівні світових стандартів і освіта на рівні загальнолюдських цінностей є важливою частиною вирішення головних проблем забезпечення темпів росту в умовах відкритого економічного суспільства. Підготовка управлінських кадрів такого рівня – це “золотий запас країни”, це стратегічний запас, який гарантує стабільний розвиток країни та добробуту її

мешканців, тобто будь-який прогрес у країні залежить від рівня підготовки управлінських кадрів.

При такому підході до підготовки управлінських кадрів майбутнього не існує й не може існувати протиріччя між природничою чи технічною підготовкою та культурологічною чи гуманітарною підготовкою. Тут не може бути жодного протиставлення, як не може бути й пріоритетності однієї освіти над іншою, адже це дві сторони однієї цілісної системи підготовки. Наше ж завдання, викладачів вищих технічних навчальних закладів освіти, – вирішити проблему та знайти шляхи поліпшення однієї та другої, в їх єдності та зв'язку знайти “точку”, яка б урівноважувала всю систему освіти [2].

Так само не просто складаються справи стосовно розуміння самого поняття “культура”. Багато хто сьогодні говорить про поєднання технічної культури фахівця з його соціальною культурою, з його світоглядом і правилами моралі, яких дотримується фахівець на виробництві. І чомусь мало хто говорить про те, що й у побуті такий фахівець не може забувати про норми людської моралі. Не існує й не може існувати проблеми двох культур (наприклад, культури виробництва і внутрішньої культури людини, Заходу та Сходу, керівника та підлеглого, людини з вищою освітою та пересічного громадянина). Академік С.У. Гончаренко зазначає: “Не існує проблеми двох культур, а є проблема культури і безкультура”. Культура за самою своєю суттю єдина, універсальна, інтегральна. В основі цієї єдності стоїть людина. Культура не може бути антилюдською, антигуманною, втрачати або порушувати масштаб людини” [2, с. 134].

Однією з нагальних проблем підготовки сучасних інженерів-управлінців у вищих технічних навчальних закладах освіти, поруч із інженерною підготовкою, є викладання дисциплін гуманітарного циклу. Це не може бути якийсь випадковий набір гуманітарних дисциплін, які вивчаються на першому-другому курсах інституту чи університету. Підбір таких дисциплін має носити наскрізний характер (від першого до останнього курсу), повинен бути мотивованим, носити цілеспрямований і науково обґрунтований характер і бути спрямованим на кінцевий результат – формування соціокультурної компетенції в наших випускників. Те, що ми сьогодні маємо у вищій технічній освіті, лежить дуже далеко від потреб цивілізованого суспільства. С.У. Гончаренко підкреслює, що чим більш ува-

жно ми приглядаємося до випускників шкіл і вищих навчальних закладів, тим з більшою тривогою відмічаємо певну обмеженість загальної освіченості, певну однобічність у становленні їх духовного, морального здоров'я, певну ушкодженість інтелектуального розвитку. Він наводить такий приклад: “Нещодавно було опитано 45 студентів третього курсу технічного вищого навчального закладу. І з'ясувалося, що жоден з них не зміг назвати п'яти українських опер і автора картини “Запорожці пишуть листа турецькому султану”, 36 осіб жодного разу не були на художній виставці, а 39 – у музеї, 42 особи не бачили “живого” балету (лише короткі уривки по телевізору), а 44 особи не прочитали ні рядка з творів Нечуя-Левицького, Франка чи Достоевського. Ніхто не зміг назвати авторів повісті “Фата Моргана” і роману “В окопах Сталінграду”, правда, 30 осіб знають, що “Камо” – марка дорогого коньяку, але ніхто не знає письменника з таким прізвиськом. Зате практично всі без запинки назвали з десятків модних рок-ансамблів і поіменно – їхніх учасників” [2, с. 132]. Розглядаючи цей приклад, можна зробити один дуже сумний висновок: наша вища технічна освіта деградує. А якщо це так, то й деградує усе наше суспільство. Про яке відродження національної культури та свідомості може йти мова, якщо такий рівень культури серед студентів третього курсу, а це студенти, які прослухали фактично весь комплекс гуманітарних і культурологічних дисциплін, що входять до програми підготовки фахівців з вищою технічною освітою.

Але якою ж має бути ідеальна модель сучасного фахівця з вищою освітою? Цій проблемі присвячено багато досліджень сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників. Що стосується зарубіжних науковців, то на “ідеальну модель сучасного фахівця” можна “вийти” через “ідеальну модель професії”. Більшість багатьох сучасних науковців схиляється до думки, що так звана “ідеальна модель професії” повинна містити такі складові:

- поняття “професія” обов'язково мусить бути пов'язаним із видами діяльності, що представляють провідну соціальну функцію суспільства;
- прийняття практичних рішень у різних нестандартних ситуаціях повинно здійснюватись, ґрунтуючись на знаннях, і воно вимагає свободи для власної думки і професійних дій;
- професії повинні значною мірою впливати на формування громадської думки та політи-

ки і мати високий рівень контролю щодо професійної відповідальності [3, с. 25].

Виходячи з такого визначення, можна зробити висновок про те, що вже давно настав час, незважаючи на професійну спрямованість, підготовки сучасних фахівців з полікультурною освітою. Тобто тільки симбіоз професійної підготовки з полікультурною освітою дозволить нам *сформувати гуманітарно-технічну еліту* країни, здатну забезпечити європейський рівень життя через сталий розвиток економіки. Нам пора відмовитись від принципу, слідуючи якому, наші вищі навчальні заклади “штапували” однаково “середніх” фахівців, і взяти за основу принцип, слідуючи якому, наші вищі навчальні заклади готують однаково кращих фахівців-індивідів, тобто *еліту*.

Л.П. Пуховська зазначає, що європейські країни орієнтуються на критерії соціальної системи, яка визнає, зберігає, схвалює і підтримує відмінність як джерело суспільних перетворень.

Зарубіжні вчені виокремлюють ряд особливостей сучасного суспільного розвитку, які зумовлюють триумф індивідуальності XXI століття:

- постійне зростання тих відмінностей кожної людини, які вирізняють її серед інших людей, роблять її унікальною особистістю;
- усе більша кількість “звичайних людей”, а не тільки “видатних особистостей”, що роблять найсуттєвіший внесок у ті зміни, яких зазнають різні галузі суспільного життя;
- усвідомлення окремими особистостями своєї унікальності й істотної ролі в розвитку веде до ускладнення багатьох проблем, передусім погодження тих суперечливих інтересів і систем цінностей, які визначають діяльність окремих особистостей чи будь-яких їх груп [4].

Тобто такий підхід до підготовки фахівців призводить до виникнення серйозного протиріччя – протиставлення “індивідуальної особистості” суспільству в цілому, інакше кажучи, “суспільній особистості”. Така ситуація дуже нагадує нам модель становлення і розвитку не тільки нашої освіти, але й держави в цілому: від крайності до крайності. А крайності від абсурду буває дуже важко відрізнити. Уникнути такого протиріччя може допомогти тільки система освіти, головною метою якої стане підготовка “особистості культурної”. Культурною ж особистістю не може зробити якась разова акція чи якась окрема “культурна” дисципліна. Культурною її може зробити тільки система, що матиме наскрізний і поступовий розвиток: від немовля-

ти до випускника вищого навчального закладу освіти і далі через усе життя.

В Україні, на превеликий жаль, розробленої системи таких дисциплін немає в жодному технічному університеті, хоча перші зрушення в цьому напрямку вже намітились. Так, у Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут” одним з основних елементів управлінської культури майбутніх фахівців є такі авторські курси: “Управлінська культура керівника”, “Психологія управління”, “Життєстійкість керівника в екстремальних ситуаціях”, “Психологія успіху” тощо. Взагалі викладання гуманітарних дисциплін, які формують світогляд молодого інженера, що вступає у світ виробництва, у світ виконання того, чому його вчили протягом сімнадцяти – сімнадцяти з половиною років (від першого класу школи до останнього курсу університету), тобто у світ управління не тільки технічними системами, а й соціальними системами найрізноманітніших рівнів, необхідно вважати нашим головним завданням, спрямованим на формування гуманітарно-технічної еліти нашого суспільства. Але, як нам здається, і цього сьогодні вже замало. Ми живемо у час досить жорсткої конкуренції у боротьбі за “успіх”. Саме тому соціокультурна підготовка випускників вищих технічних навчальних закладів освіти повинна мати ще одну важливу складову – виховання ініціативи, культурно-психологічної мобільності та прагнення до особистого успіху як форми самореалізації та творчої самовіддачі особистості.

Академік М. Моїсеєв у своїй книзі “Людина й ноосфера” писав: “Люди ще не знають того, що не змінивши належним чином своєї поведінки, свого ставлення один до одного, не змінивши шкалу цінностей і своїх взаємовідносин із довкіллям, вони приречуть себе, свій рід на деградацію, а може статися, й на вимирання” [5, с. 350].

Література

1. Хэнди Ч. По ту сторону уверенности / Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 2002. – 224 с.
2. Гончаренко С.У. Гуманізація освіти України // Кримські педагогічні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції 12-17 вересня 2001 року / За редакцією С.О. Сисоевої і О.Г. Романовського. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2001. – 385 с.
3. Пуховська Л.П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 21-25.
4. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільності і розбіжності. – К.: Вища школа, 1997. – 189 с.
5. Моисеев Н. Человек и ноосфера. – М., 1990.